

**СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ
(1989-2001 РР.)**

Міграційні процеси – невід’ємна і постійна складова історії людства. Вони є найголовнішими чинниками, що впливають на перспективи економічного, соціального та культурного розвитку України. В одному із своїх виступів голова підкомітету ВРУ у закордонних справах І. Ф. Курас назвав Україну, починаючи з 1994 р., країною міграцій, оскільки щорічні втрати населення з цього року, за офіційними даними, за рахунок міждержавних міграційних потоків становили від 80 до 140 тис. чол.¹

Нині існує чимало неоднозначних тлумачень самого поняття міграції та її видів. Міграція населення розглядається як соціально-економічний, демографічний стан, що являє собою сукупність переміщень, здійснюваних людьми, пов’язаних, як правило, зі зміною місця проживання. Тобто, міграція - це переміщення робочої сили (працездатних мігрантів) через кордони тих чи інших територій, країн, населених пунктів зі зміною місця проживання назавжди або на тривалий час. В економічному аспекті І. Прибиткова визначає міграцію як рух робочої сили у вигляді територіального і міжгалузевого перерозподілу трудових ресурсів, а також професійно-кваліфікаційного просування кадрів². Ясність у визначення поняття міграції внесла енциклопедія під ред. Ю. Римаренка, яка ототожнює міграцію, як універсальне поняття, з таким синонімічним рядом як рух, переселення, пересування, переміщення.³ В історичному ракурсі міграція розглядається як невід’ємна та постійна складова історії людства⁴, внаслідок якої люди, що належать до категорії мігрантів, постійно переходять з однієї соціально-економічної спільноти в іншу⁵.

Загальноприйнятої класифікації міграційних процесів в Україні на сьогодні не існує. Міграцію як соціальну мобільність населення вивчають різні науки: демографія, статистика, історія, філософія, політологія та інші. Тому постає багато різних наукових питань класифікації міграцій за їх місцем або роллю у природі та соціумі, напрямками поширення, сферою самовияву⁶. Відомі спроби прокласифікувати і виділити окремі види міграції за різними ознаками. Головною ознакою є перетин адміністративних або державних кордонів різних територій – населеного пункту, області, держави. Відповідно виділяють внутрішні та зовнішні (міждержавні) міграції⁷. За способом здійснення міграцію класифікують як організовану і неорганізовану⁸. В залежності від тривалості переміщення населення виділяють стаціонарну (безповоротну, постійну) – переміщення на постійне або довгострокове місце проживання, і тимчасову – переміщення на відносно короткий строк.

Крім переселень, міграційні процеси охоплюють усі види переміщень в просторі. Серед тимчасових переміщень слід виділити: сезонну, епізодичну, маятникову міграції. Хоча, щодо природи маятничкової та сезонної міграції існує чимало неоднозначних думок. Так, В.В. Покшишевський стверджує, що маятникові переміщення є лише особливою формою розселення, при якій місце роботи віддалене в просторі від місця сну, відпочинку, спілкування з сім’єю⁹. На його думку, дане явище є не міграцією, а способом життя, що супроводжується постійними переміщеннями. Про суперечність «маятничкової міграції» «істинній міграції» стверджує В. В. Переведенцев, пояснюючи даний процес неможливістю людини переселитися ближче до місця роботи¹⁰. Власне, науково обґрунтоване ставлення до проблем маятничкової та сезонної міграцій висловили М. Б. Денисенко, А. І. Іонцев, Б. С. Хорев, стверджуючи, що всі три основні види міграції – переселення, маятничкова і сезонна – пов’язані зі зміною місця роботи, тобто входять до складу трудової міграції населення.

Отож, визначимо маятничкову, сезонну та епізодичну міграції як демографічні процеси, внаслідок яких відбуваються якісні та кількісні зміни у складі населення¹¹. Вплив міграційних процесів у різний час, у яких беруть участь сотні тисяч сільських мігрантів, позначається на соціально-економічному, політичному, культурному становищі села та країни в цілому. Що стосується аграрного сектору України у 1989 – 2001 рр., то міграційні

.....
процеси у даний час є особливо відчутними. Вони були однією із основних причин поглиблення кризи, у якій знаходилося сільське господарство.

Найбільше про кількісний та якісний склад, територіальне розміщення сільських мігрантів ми дізнаємося із щорічних даних державного комітету статистики України¹². Нову сторінку у вивченні міграції населення загалом, та в українському селі, зокрема, перегорнули вітчизняні науковці з проголошенням незалежності України. Найбільш цінним джерелом з теорії міграційних процесів, не тільки в національному, але і в світовому вимірі, є енциклопедія за редакцією Ю.І. Римаренка, яку згадували раніше. Ґрунтовний аналіз демографічних чинників занепаду українського села, в тому числі міграції селян, здійснили історики: С.М.Тимченко¹³, який завершує своє дослідження останнім союзним переписом 1989 р., Панченко П.П.¹⁴, Вівчарик М.М.¹⁵.

Велику увагу впливу динаміки чисельності та складу селян на соціально-економічний розвиток аграрного сектора приділяють економісти: П.Т. Саблук¹⁶, І.М.Прибиткова¹⁷, О.А. Богуцький¹⁸ та інші. В даних працях автори роблять спробу висвітлити реальну демографічну ситуацію в українському селі, показати вплив демографічних чинників на розвиток сільськогосподарського комплексу.

Перш ніж охарактеризувати показники різних видів міграцій сільського населення, визначимо причини даного явища. Основними серед них є: безробіття селян, внаслідок занепаду сільськогосподарських підприємств, низька заробітна плата, відставання культурного розвитку сільського сектору, недостатнє медичне обслуговування, занепад інфраструктури села. В результаті з 1989 по 2001 рр. міграційні потоки сільських жителів посилились. Основною ознакою даних процесів була їх нерегульованість та стихійність.

Найбільше на перерозподіл населення між містом і селом впливають внутрішні міграції. За тринадцятирічний період їх напрямок змінювався тричі. Згідно з результатами Всесоюзного перепису населення 1989 р. кількість осіб, що хоча б один раз мігрували у загальній чисельності населення у містах становила – 52 %, а у сільській місцевості – 28 %¹⁹. На дату перепису 1989 р. кількість осіб, що вибули у місто із сільської місцевості Української РСР, становила 533 264 тис. чол., а у зворотному напрямку у села мігрувало лише 310 055 тис. чол.²⁰.

Таким чином, за рахунок внутрішньої міграції у 1989 р. села України втратили 223 209 тис. чол. До 1992 р. міграційне сальдо селян (перевищення прибулих у сільську місцевість над вибулими) було від'ємним, хоча були винятки. Перевищення прибулих селян над вибулими спостерігалися у деяких Південно-східних областях України: Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській та Одеській, однак даний відсоток був незначним і не впливав на загальний перерозподіл трудових ресурсів села. У 1990 – 1991 рр. майже 80 % сільських мігрантів змінювали своє постійне місце проживання в межах України, в основному на користь міста.

Починаючи із 1992 і до 1994 р., в результаті проведення економічних реформ, які започаткували новий вид господарювання на землі, напрямок міграції змінився в позитивний для сільської місцевості бік за кількісними показниками. Так, у 1992 р. перевищення прибулих у сільську місцевість над вибулими було найвищим і становило 78,7 тисяч чоловік. Однак наступного року перевищення прибулих у сільську місцевість над вибулими зменшилося на 40 %, а з 1994 р. міграція молоді у напрямку “ село – місто ” знову почала перевищувати міграцію у напрямку “ місто – село ”. Із 1993 по 1996 рр. сальдо міграції (різниця між кількістю прибулих і кількістю вибулих на постійне місце проживання)²¹ зменшувалося, проте все ж залишалося додатнім, відповідно: 1993 р. – 41,7 тис. чол.; 1994 р. – 0,5 тис. чол.; 1995 р. – 13 тис. чол.; 1996 р. – 7 тис. чол.²². За 1995 – 1996 рр. кількість прибулих у сільську місцевість України перевищувала кількість вибулих із села більш як на 20 тис. осіб. 55 % із них мігрувала в села із міст, решту трудовий потенціал села поповнився за рахунок зовнішньої міграції. З 1997 р. (- 1,1 тис. чоловік) і до сьогодні міграційне сальдо носить від'ємний характер.

Наступним видом переміщень сільської робочої сили є сезонні міграції. Сезонні

міграції селян – це тимчасові міграції, для яких характерне сезонне територіальне переміщення мігрантів. Вони відбуваються в межах областей, між областями, населеними пунктами. Сезонними міграції називають тому, що їх частота залежить від пір року. Даний вид міграцій працездатного населення найчастіше пов'язуються із сільськогосподарськими роботами, оскільки участь у них переважно беруть селяни. Не маючи роботи в місцях, де мешкають, вони змушені їхати у інші регіони України або за кордон. Прикладами сезонних міграцій є поїздки сільського населення західних та Північних областей на збір зернових, баштанних культур у Південні (Миколаївську, Херсонську, Дніпропетровську), обробіток цукрових буряків у Центральні (Вінницьку, Київську, Черкаську, Житомирську) області. Чимало сільських жителів західних та центральних областей об'єднуються у будівельні бригади і їдуть на будівництво, здебільшого у південні області. Причинами сезонних міграцій є також надлишок робочої сили в тих чи інших регіонах, де існує безробіття, більша заробітна плата у місцях тимчасового працевлаштування, різниця в оплаті праці між окремими регіонами²³. Сезонні міграції протягом досліджуваного періоду майже не визначались і відносилися до інших видів міграції, в тому числі і сезонних поїздок у країни СНД і далекого зарубіжжя, внутрішньообласних міграцій.

Одним із видів внутрішніх переміщень населення є також маятникові міграції сільського населення. Маятникову міграцію визначають як систематичне переміщення населення від місця проживання до місця занять і назад, з частотою, що відповідає періодичності занять²⁴. Кількість сільських маятникових мігрантів на початку 90-х років становила 500 тис. чоловік. На початок 2001 р. серед сільського населення було 4, 4 млн. працюючих, кожен четвертий з яких працював за межами свого населеного пункту, з них майже кожен другий у містах і селищах міського типу. Найбільше маятникових мігрантів у західних областях України: Івано-Франківській (201,7), Закарпатській (157,2) та Львівській (210,4). Основною причиною розвитку інтенсивних маятникових міграцій в названому регіоні є досить висока щільність сільських і міських поселень. Наступним центром маятникових міграцій у досліджуваній період було місто Київ. Київ як великий науково-культурний центр з багатьма навчальними закладами та великою кількістю промислових підприємств притягує до себе населення навколишніх сіл та міст. На початок 1990-х років найвищою маятникова міграція була у Київській області. На 1000 працездатних сільських жителів у Києві маятниковими мігрантами працювало 253 чол²⁵. На 1992 р. коефіцієнт сільських маятникових мігрантів у Київській області становив 123, 0.

Поряд із внутрішньою міграцією селян з проголошенням незалежності посилюється ще один вид міграцій – зовнішні або міждержавні переміщення. Досить сумною є цифра 5 – 7 млн. громадян, що шукають роботу на сьогоднішній день за межами України²⁶. Охарактеризуємо основні джерела поповнення кількісного складу сільського населення за рахунок міждержавних мігрантів із інших країн. Починаючи з початку 90-х рр., показники зовнішньої міграції державою практично не визначалися і не регулювалися. Зовнішні міграції, які відбувалися протягом 1989 – 2001 рр., мали соціально-економічні, політичні чи релігійні мотиви. Не є секретом високий обіг мігрантів в Україну за часів Радянського Союзу із інших союзних республік. Щорічний обмін населення між Україною та іншими республіками СРСР становив понад 1,5 млн. осіб²⁷. Загальновідомо, що в Україні прагнули оселитися військові пенсіонери. Впливу на динаміку сільського населення дані процеси не мали. За рахунок даних потоків мігрантів поповнювалися міські поселення, причому віковий склад погіршувався. Основним потоком зовнішньої міграції, який найбільше заслуговує на увагу, є міграція працездатної частини сільського населення у напрямку країн далекого і близького зарубіжжя. Офіційні показники, які фіксують та оприлюднюють органи державної статистики України, насправді є набагато вищими, оскільки велика частина населення виїздить з України нелегально або під виглядом туристів. Однак навіть дані офіційної статистики демонструють протягом досліджуваного періоду збільшення кількості сільського населення, що постійно чи сезонно працюють за кордоном. Додатними, хоча і незначними, (1,4) є показники внутрішньорегіональної міграції у межах України, і в той же час

невтішною була зовнішня та міжрегіональна міграція сільського населення. Число вибулих із села у країні СНД на 1503 перевищувало кількість прибулих. Щодо країн далекого зарубіжжя, то даний показник становив 3403 на користь останніх.

Проаналізуємо дані показники протягом 1990-2000 рр. по регіонах. Додатними дані показники простежувалися лише у семи областях у 1990 р.: Вінницькій (161), Івано-Франківській (67), Київській (127), Одеській (1), Полтавській (66), Чернігівській (37), Луганській (140). За рік до розряду регіонів з додатними показниками зовнішньої міграції сільського населення приєдналася Донецька область, а із даного ряду вийшла Луганська. Слід зазначити, що найбільш негативними дані показники у 2000 р. були у сільській місцевості АРК, Волинській, Закарпатській областях. Майже вдвічі протягом року зросло негативне сальдо міграції у Черкаській, Запорізькій, Кіровоградській, Луганській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій областях.

Серед основних соціальних наслідків міграції селян України, що тісно взаємопов'язані між собою, слід виділити наступні: швидкі темпи старіння українського села та підвищення показників демографічного навантаження (відношення осіб непрацездатного віку до осіб працездатного віку); в результаті зменшення людності (густоти) сільських жителів пришвидшили процес руйнування поселенської мережі.

Міграція спричинила різке старіння сільського населення. Майже в половині областей України частка сільських жителів, старших від працездатного віку, наблизилась до третини або перевищила цю величину. За підрахунками П.П Панченка, із загальної частки молоді, яка вступає у працездатний вік, лише близько 10 % залишається на роботі у сільському господарстві²⁸. Особливо інтенсивно зменшується чисельність аграрних працівників у віддалених від міст сільських поселеннях.

Підтвердженням цього є також різниця у середньому віці сільських та міських жителів, що становить 5 років. На початок 2000 р. в селах середній вік становив 40,6 років (39,5 у чоловіків, 42,9 у жінок), в містах - 35,6 років (35,3 і 36,3 відповідно). Коли у 1977 р. пенсіонером був кожен п'ятий селянин, то у 1991 – кожен третій. Наймолодший середній вік селян спостерігається у західних та південних регіонах України: Закарпатській, Рівненській, Херсонській областях, АР Крим, тоді як старіше населення - у центральних областях.

Зменшення кількості сільських жителів тягне за собою адміністративно-територіальні перетворення селищ міського типу у сільські поселення, об'єднання сіл. Кількість сіл із числом жителів понад 500 чоловік за міжпереписний період скоротилася на 11 %. У той же час кількість населених пунктів, у яких проживає до 25 жителів, збільшилася в 1,5 рази (із 896 до 1336). У 1991 та 1995 рр. державним комітетом статистики було обстежено усі, без винятку, сільські населені пункти²⁹. Обстеження показало, що 47,9 % сіл мають низький рівень забезпеченості об'єктами соціальної сфери. Що стало однією з найважливіших причин того, що в них проживало лише 13,6 % сільських жителів. Скорочення населення, в свою чергу, спричиняє обезлюднення та відмирання сіл. Отже, протягом 1989 – 2001 рр. тривав процес руйнування поселенської мережі, збільшувалася кількість спорожнених селянських осель.

Достатня густина (щільність) сільського населення – головна умова забезпечення сільського господарства трудовими ресурсами. Саме від їх кількості і якості залежить інтенсивність господарювання, використання землі. У 1989 р. нараховувалося близько 28767 тис. сіл, густина населення на один населений пункт становила 595 чол. чол., всього в них проживало 17,1 млн. сільських жителів. За 13 років чисельність сіл зменшилася на 117. І у 2001 р. кількість сільських населених пунктів в Україні налічувалося вже 28.651 із загальною кількістю населення 15,9 млн. чол. А людність сіл також, відповідно, зменшилася до 542 чол. на одне село. На початок 2001 р. в Україні нараховувалося 28.651 сіл. За десять років 233 села стали безлюдними. Найбільше їх нараховується у Київській області – 78, Харківській – 23, Миколаївській – 19, Полтавській – 14, Чернігівській – 13. По Україні 3538 сільських населених пунктів відносять до категорії вмираючих, 4216 – до категорії занепадаючих. В результаті у сільській місцевості в багатьох регіонах утворюються та

розширюються слабозаселені території, де через це вилучаються із сільськогосподарського обороту значні за площею землі.

У 1990-х рр. знято з обліку й об'єднано з іншими понад 300 сільських населених пунктів. Близько 8 тисяч деградуючих сільських поселень втратили можливість самовідтворюватись і понад 120 районів охоплено демографічною та поселенською кризою. Серед сіл, знятих із обліку, було багато таких, які після здійснення аграрної реформи могли б успішно функціонувати.

На характер усіх соціальних процесів, що відбувалися в українському селі протягом досліджуваного періоду, значною мірою вплинула економічно необґрунтована політика ліквідації “неперспективних” сіл, що проводилась у 60 – 80 рр. ХХ ст. Дану політику щодо українського села детально проаналізували у своїх наукових працях Кривчик Г. Г.³⁰, Кузнецов О. А.³¹, Полякова Л. Г.³² та інші, зробивши висновок, що вона призвела до руйнації поселенської мережі в Україні, ускладнила розв’язання завдань благоустрою сіл і сприяла посиленню міграції сільських жителів до міст, загострила і без того напружену проблему трудових ресурсів сільського господарства.

Отже, проаналізувавши основні показники та види міграції сільського населення протягом 1989 – 2001 рр., можемо зробити висновки. Міграційні процеси слід розглядати як одну із основних причин соціального занепаду українського села протягом досліджуваного періоду, оскільки вони впливають на перерозподіл населення, “вимиваючи” із сіл прошарок не тільки працездатних, але й дітонароджуваних груп населення, загострюючи процес старіння, знижуючи природний приріст сільських жителів.

Однією із форм можливого регулювання зовнішньої міграції є розвиток легальної трудової міграції. Повинно вирішитись питання про повний статистичний облік трудових мятникових та сезонних мігрантів із сільської місцевості, організація моніторингу процесу трудових мятникових та сезонних міграцій на селі та проводити наукові дослідження з даної проблеми.

На сьогодні процес міграції селян є однією з найактуальніших проблем розвитку аграрного сектору України. Поряд із внутрішньою міграцією селян в останнє десятиріччя посилилась зовнішня міграція працездатної сільської молоді, погіршуючи і до того складну демографічну ситуацію. Щорічно за кордон виїжджає близько 50 тисяч селян, серед яких основними категоріями є молодь і жінки. Особи молодші працездатного віку в структурі тих, хто виїжджає, становлять понад 90 %, а співвідношення між чоловіками і жінками – 52 і 48%.

Сучасні міграційні процеси відбуваються стихійно, їм притаманний вищий рівень освіти та професійної кваліфікації трудових мігрантів, ніж це було у роки попереднього перепису.

На сучасному етапі для успішного реформування сільськогосподарського сектору найважливішим є сталість демографічних процесів, припинення міграції працездатного населення. Незважаючи на прийняття державою протягом останнього десятиріччя правових актів, які б, здавалося, повинні покращити міграційну ситуацію на селі, становище у цій сфері залишається критичним.

В процесі подальших досліджень більше уваги потрібно приділити саме вивченню кількісних та якісних показників сезонних, мятникових, та міждержавних міграцій сільського населення України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Демографічна криза в Україні: її причини та наслідки: Збірник матеріалів / Верховна Рада України. Комітет з питань національної безпеки і оборони. - К., 2003. – С. 40; 2. Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. - №1. – С. 168; 3. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри // Енциклопедія. Упорядник та редактор Римаренко Ю. І.– К., 1998. – С.85; 4. Там само – С. 150; 5. Загробская А.Ф. Міграция, воспроизводство и уровень образования населения. – К., 1982. – С. 14; 6. Міграційні процеси в сучасному світі:

світовий, регіональний та національний виміри// Енциклопедія. Упорядник та редактор Римаренко Ю. І. – К., 1998. – С. 85; 7. Соціально-економічна географія України:/ За ред. проф. Шаблія О.І. – Львів, 1994. – С.219; 8. Насибуллін Р.Т.. Міграція из города в деревню.// Социс. – 1990.- №3. – С. 75 – 78; Чехович С. Б. Юридичні аспекти міграційних процесів в Україні. – К., 2001. – С. 16; 9. Покшишевский В. В.Миграция населения, как общественное явление и задачи статистического их изучения – М., 1973. – С. 15; 10. Переведенцев В. И. Методы изучения миграции населения.- М.,1975. – С.34.; 11. Денисенко М.Б., Ионцев А.И., Хорев Б.С. Миграциология. – М., 1989. – С. 5.; 12. Міграційні процеси в Україні у 1999 р. – К.: 2000. – 416 с.; Міграції населення України в 2000 році. – К., 2001. – 425с.; 13. Тимченко С.М. Українське село. Проблеми етносоціальних змін 1959 – 1989 рр.- Запоріжжя,1995; його ж: Етносоціальні процеси в українському селі (60 – 80 рр. ХХ ст). Дис. докт. стор. наук. – Запоріжжя,1995; 14. Панченко П.П. Деформації в розвитку українського села у 80 – на початку 90 рр. // Український історичний журнал (далі - УІЖ) – 1992. - №1. – С. 18-28; 15. Вівчарик М. М. Національні процеси в українському селі в умовах демократизації суспільства // УІЖ. – 1992. - № 1. – С. 98 – 104; 16. Реформування соціальної сфери села: організаційно-методичні засади. За редакцією П.Т.Саблука. – К., 2000. – 475 с.; Ринкова трансформація економіки АПК. / За ред. Саблука П.Т., Амбросова В.Я., Мазнева Г.Є. Ч. I. Соціально-економічні проблеми розвитку села. – К., 2002; 17. Прибиткова І.М. Чи загрожує депопуляція українському селу? // Філософська і соціологічна думка. – 1989. - №3. – С.22-24; її ж: Україна 90-х: Демографічна ситуація. Вікова структура населення // Наука і суспільство. – 1998. - №1. – С.10-13; 18. Богуцький О.А. Демографічна ситуація на селі // Економіка АПК. – 1997. - №11. – С. 54-59; 19. Сільська молодь України в період політичних та економічних трансформацій: настрої, орієнтації, сподівання. / Воронін Є. І., Ганюков О.А., Дупленко П.Ю. та інші. - К., 1998. – С. 25.; 20. Демографический ежегодник, 1990. – 1990.- С. 528 – 529. ; 21. Уманець Т.В. Пігарев Ю.Б. Статистика. – К., 2003. – С. 206.; 22. Населення України - 1995.- К., 1997. – С.74; 23. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри // Енциклопедія. Упорядник та редактор Римаренко Ю. І. – К., 1998. – С. 134.; 24. Старостенко Г. Взаємозв'язок трудової маятникової міграції сільського населення і соціально-демографічних процесів. // Економіка України. - 1994.- № 2. – С. 71.; 25. Там само. – С. 55.; 26. Демографічна криза в Україні: причини і наслідки. Із співповіді голови Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони Г. Крючкова на парламентських слуханнях 21 травня 2003 р. // Голос України. – 2003. – 3 червня. – С. 8.; 27. Малиновська О. А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні. – К., 1997. – С.9.; 28. Панченко П.П., Шмарчук В. А. Аграрна історія України. - К., 2000. – С.295.; 29. Максим'юк О. Структурні зрушення у сільській поселенській мережі України. // Україна: аспекти праці. – 2000. - № 2. – С. 33; 30. Кривчик Г.Г. Соціальний розвиток українського села в 60-80-ті рр. ХХ ст. Дис... докт. істор. наук. – Дніпропетровськ, 2002.; 31. Кузнецов О. А. Українське село: проблеми соціальних змін (70-і – перша половина 80-х років ХХ ст.). Дис... канд. істор. наук. – Запоріжжя, 2003.; 32. Полякова Л. І. Етносоціальні процеси на півдні України у 60-80 х рр. ХХ ст. Дис... канд. істор. наук. – Запоріжжя,2000.

Д.О.Мельников

МОЛОДЬ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПЕРШІ КРОКИ, ПРОБЛЕМИ

(90-І РР. ХХ СТ.)

Однією зі складових частин ринкової економіки є підприємництво, тобто така сфера діяльності людей, в якій проявляється організаційно-господарське новаторство на основі використання різноманітних можливостей для випуску нових товарів або старих новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту, організації виробництва тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети¹.

Підприємницька діяльність є одним із засобів самореалізації молодого покоління, тих, хто сьогодні вступає в самостійне життя. Юнацький максималізм пов'язаний з бажанням зайнятися справою, в якій можна було б реалізувати набуті знання, природні задатки, побачити реальні результати своєї роботи, отримати від неї моральне задоволення та матеріальну винагороду.

Автор робить спробу дослідити процес залучення молоді в сферу підприємництва з тим, щоб набутий досвід, проблеми, які виникали в ній, були критично оцінені не тільки науковцями, але і представниками органів державної влади, всіма тими, хто займається молодіжною політикою, самими підприємцями, отримали нове бачення подальшого розвитку цієї сфери діяльності.

Варто вказати, що проблема участі молоді в підприємстві ще не стала предметом